

DIŞA AÇIKLIĞIN ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ **MEASURING METHODS OF OPENNESS**

ÖĞr. Gör. Burcu YILMAZ ŐAHİN

Giresun Üniversitesi Keőap Meslek Yüksekokulu

Özet

Ekonomik alanda hem gelişmiş, hem de geliőme yolunda olan ölkelerde benimsenen ekonomik sistem ve buna bağlı olarak uygulanan ekonomi politikaları giderek benzerlik göstermektedir. Dünya ticareti giderek serbestleőme eğilimindedir. Uluslararası ekonomik iliőkilerde korumacılık anlayıőının yerine serbest ticaret görüőü benimsenmekte ve ölkelerin diőa açıklık oranı artmaktadır. Diőa açıklık kavramı genel olarak, bir ekonominin küresel ekonomik güçlerle bütünleőme derecesini belirtmektedir. Küreselleőme sürecinin ekonomik, siyasal ve teknolojik faktörlerin etkisiyle hız kazandığı 1980'li yıllarda, diőa açıklık kavramı ekonomi yazınında ön plana çıkan tartışma konularından biri haline gelmiőtir. Ölkeler diőa açıklıklarına göre sıralanmıő ve diőa açıklığın tanımı ve ölçümü konusunda farklı görüőler ortaya çıkmıőtir. Diőa açıklığın hesaplanmasında kullanılan ölçütler konusunda araştırmacılar arasında görüş birliği saĐlanmamıőtir. Ampirik çalışmalarda farklı diőa açıklık ölçütleri kullanılmıőtir. Diőa açıklık ile ilgili en önemli sorun gözlemlenebilir bir değişken olmamasıdır. Diőa açıklığın ölçüm yöntemlerinden bir tanesi kukla değişken kullanılarak diőa açıklık endeksleri elde edilmesidir. Diğer bir yöntem ticaret payları yani ihracat ve/veya ithalatın Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH)'ya oranıdır. Ticaret payları yöntemi, verilere ulaőımın kolaylığı nedeniyle en çok kullanılan yöntemdir. Çoğu ölkede için veriler elde edilebilir olduğundan, ölkeler arasında karőılaőtırma da yapılabilmektedir. Başka bir ölçüm yöntemi, diőa açıklığın etkilerine dayalı olan ticaretin önündeki baőlıca engellerin ölçülmesidir. Çalışmada diőa açıklık kavramı tanımlanmış ve farklı ölçüm yöntemleri açıklanmıőtir.

Anahtar Kelimeler: Diőa Açıklık, Diőa Açıklık Ölçütleri, Diő Ticaret

Abstract

In the economic field, both developed as well as in the developing countries, adopted the economic system and economic policies are applied accordingly increasingly similar. World trade liberalization tends gradually. Being adopted free trade instead of protectionism opinion and understanding of international economic relations are increasing openness of the country. The concept of openness in general, refers to the degree of integration with the global economic power of an economy. Of economic globalization, political and technological factors that influence the speed gained 1980s, the concept of openness literature of economy has become one of the discussion topics to the forefront. Countries are ranked according to the openness and appeared different views on the definition of openness and measurement. Researchers about the criteria used in the calculation of openness between the consensus was not achieved. Openness different criteria were used in the empirical study. Most important

problems related to openness can not be observed a variable. One method of measurement openness is obtained openness index measurement method using dummies. Another method that trade shares of export and / or import of the Gross Domestic Product (GDP), or ratio. Commercial interests method is the most commonly used method because of the ease of access to data. Since most of the data can be obtained for the country, the comparison can be made between countries. Another method of measurement is to measure the main obstacles to trade, which is based on the effects of openness. Defined the concept of openness in the study and explained the different measurement.

Key Words: Openness, Openness Criteria, International Trade

DIŞA AÇIKLIĞIN ÖLÇÜMÜ

Dışa açılma, bir ülkenin uluslararası pazarla bütünleşmesi anlamında kullanılan geniş kapsamlı, ama sınırları belirsiz bir terimdir. İçe dönük ekonominin tersine çevrilmesi, içyapının dünya ekonomisinden gelen etkilere açılması ve buna göre şekillenmesi amacını içermektedir (Kazgan, 1985, s.32).

Bir ülke ekonomisinin dışa açılmasındaki temel öğeler; ihracatın büyümeye olan katkısının artırılması ve dış ticaretin serbestleştirilmesi, yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi, ulusal paranın konvertibilitesinin sağlanması (Çelebi, 1991, s.24) ve işgücünün ülkeler arasında serbest dolaşımını sağlamaya yönelik düzenlemelerdir.

Dışa açıklık farklı şekillerde ölçülebilmektedir ve ülkelerin dışa açıklığının hesaplanmasında kullanılan ölçütler konusunda araştırmacılar arasında görüş birliği bulunmamaktadır.

Dışa açıklığın farklı şekillerde ölçülebilmesi, ülkeleri dışa açıklık derecelerine göre sınıflandırmayı zorlaştırmaktadır (Yanıkaya, 2003, s.68). Harrison (1996), geçmişte yapılan ampirik çalışmaların ve bulgularının, farklı çalışmalarda farklı dışa açıklık yöntemlerinin kullanılması nedeniyle, şüpheli olduğuna vurgu yapmaktadır. Edwards'a göre (1997), tanım ve ölçüm problemleri nedeniyle, dışa açıklık ve büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar hız kaybetmiştir.

Pritchett'in 1996 yılında yayınladığı çalışmasıyla dışa açıklığın ölçümü konusunda araştırmacılar arasında şüpheler oluşmuştur. Pritchett farklı dışa açıklık ölçümleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir (Pritchett, 1996). Pritchett'in çalışmasından sonra dışa açıklığın ölçümü konusunda aktif bir tartışma oluşmuştur.

Sachs ve Warner 1995 yılında yaptıkları çalışmalarında ülkelerin dışa açıklığını belirlemek için bir endeks oluşturmuşlardır. Endekse göre şu kriterleri taşıyan ülkeler ticari açıdan dışa kapalı olarak değerlendirilmektedir (Sachs ve Warner, 1995).

-Dış ticaretin %40'ını ya da daha fazlasını tarife dışı engellere konu olan ticaretin oluşturması,

-Ortalama tarife oranlarının %40 ya da daha yüksek olması

-1970 ve 1980'lerin ortalamalarına göre, döviz kurunun karaborsa fiyatının, resmi döviz kurunun %20 ya da daha yüksek oranda üstünde olması

-Sosyalist bir ekonomik sisteme sahip olunması

-İhracatın büyük bir kısmında kamu tekelinin varlığı.

Edwards (1998), toplam faktör verimliliğindeki büyümenin bağımlı değişken olduğu regresyon analizine 9 farklı açıklık ölçüsünü (Sachs ve Warner açıklık endeksi, Dünya Bankası'nın dışa yönelim endeksi raporu, Learner'ın açıklık endeksi, ortalama kara borsa primi, imalat sanayindeki ortalama ithalat vergisi, tarife-dışı araçların ortalama kapsamı, uluslararası ticaretteki sapmaları ölçen Heritage kurum endeksi, toplam ticaret vergilerinin toplam ticarete

oranı, Wolf'un ithalat sapma endeksi) barındıran özgün açıklık endeksini de bağımsız değişken olarak dâhil etmiştir. Edwards, regresyon analizi sonucunda dışa daha açık olan ülkelerin toplam faktör verimliliklerindeki artışın diğer ülkelere göre daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır (Edwards, 1998). Fakat Edwards tarafından yapılan çalışma da tartışmalara son verememiştir.

Rodriguez ve Rodrik (2001), literatürde ticaret ve büyüme arasında pozitif ilişki kuran Dollar (1992), Ben-David (1993), Sachs ve Warner (1995), Edwards (1998) ve Frankel ve Romer (1999)'in çalışmalarını eleştirmiştir. Yapılan çalışmalar ticaret kısıtları ve ekonomik büyüme arasında negatif ilişkiyi gösterirken Rodriguez ve Rodrik'e göre bu çalışmalarda açıklık göstergeleri ticaret kısıtlarını tam olarak ölçemediğinden ve ekonometrik metodolojideki problemlerden dolayı bulgular gerçekçi olmaktan uzaklaşmıştır. Rodriguez ve Rodrik, ayrıca büyüme ve ticaret politikası değişkenleri (tarife, tarife dışı engeller) arasında negatif ve anlamlı ilişki kurmanın zor olduğunu söylemişlerdir. Rodriguez (2007) yapmış olduğu benzer bir çalışmada 1990 ve 2003 yılları arasında çok sayıda açıklık ölçüsünün büyüme oranları ile ilişkisi olup olmadığını çok sayıda ülke için incelemiştir. Buna göre daha yüksek açıklık ve büyüme arasında herhangi bir ilişki bulamamıştır. Özellikle de 1990'lardan itibaren en hızlı büyüyen ülkelere bazıları katı ticaret politikaları uygularken dışa daha açık olan bazı ülkeler anlamlı ölçüde büyümede düşme yaşamıştır. Rodriguez, ticaret kısıtları ve büyüme arasında negatif ilişki varsa bile bunun 1990'lardan sonra kaybolduğunu söylemiştir (Rodriguez ve Rodrik, 2001).

Greenaway, Morgan ve Wright (2002), Sachs ve Warner'ın açıklık endeksini de içeren üç farklı endeks altında açıklık-büyüme ilişkisini incelemişlerdir. Dinamik panel çerçevesinde hatalı ölçüm sorununu ele almışlar ve üç endeks için de liberalizasyonun ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Greenaway, Morgan ve Wright, 2002).

Wacziarg (2001), dışa açıklık ölçütlerini üç genel kategoriye ayırmaktadır. Bunlar; çıktı ölçütleri, politika göstergeleri ve sapma ölçütleridir. Çıktı ölçütleri, ticaret miktarını ya da ticaretin bileşenlerini tarif eden ölçütlerdir. Ülkenin kurumlarının diğer ülkelere yönelik tavrını ortaya koyan politika göstergeleri, tarife oranları, tarife dışı engeller ve bu koruma politikalarının kullanım oranlarıdır. Sapma ölçütleri ise, gerçekleşen ticaret miktarları ile tahmin edilen serbest ticaret miktarları arasındaki sapmalardır (Wacziarg, 2001).

Dışa açıklığın hesaplanmasında kullanılan ölçütler, Rose'un sınıflandırması baz alınarak incelenirse, yedi kategoriye ayrılmaktadır (Rose, 2005).

1. Ticaret Payları
2. Düzeltilmiş Ticaret Akımları
3. Tarifeler
4. Tarife Dışı Engeller
5. Nitel Ölçütler
6. Bileşik Endeksler
7. Fiyata Dayanan Ölçütler

1. Ticaret Payları

Ticari açıklığı hesaplamada en sık kullanılan yöntem ticaret paylarıdır. Bazı yazarlar tarafından "ticaret yoğunluk oranı" olarak da adlandırılan bu ölçüt, ihracat ve ithalat toplamının GSYİH'ya oranlanması ile elde edilmektedir. İhracat, ithalat ve GSYİH verilerine kolay ulaşılabilir olması, hatta bazı ülkeler için bu oranın yıllar itibarıyla hesaplanmış ve hazır şekilde bulunması, araştırmacıların açıklık hesaplamalarında bu ölçütü ele almalarına neden olmaktadır. Bu ölçüt yaygın kullanıldığı için çalışmalar arası karşılaştırılabilirliği de mümkün kılmaktadır.

Ticaret payları yönteminin farklı bir şekli ithalat penetrasyon oranıdır. Çok yaygın olarak kullanılmayan bu oran, belirli bir ticari malın ithalatının, yurtiçi üretim toplamına bölünmesi yoluyla hesaplanır. Yurtiçi toplam üretim, ithalatın yurtiçi brüt üretim miktarına oranından, bu malın ihracatının çıkarılması olarak tanımlanır. Bu oranın hesaplanmasındaki amaç, yurtiçi üreticilerin uluslararası rekabet gücünün belirlenmesidir. İthal penetrasyon oranı, ekonominin tümü için ve sektörel olarak hesaplanmaktadır (David, 2007, s.9).

Ticaret yoğunluk oranının, çok sık kullanılmasına rağmen, bazı eksik yönleri de mevcuttur. Bu ölçüm yönteminin, ticari akımların yönünün (içe ve dışa), başka bir anlamda ülkenin ticari açıklığının ölçütü değil, ülkenin büyüklüğünün bir ölçütü olduğu düşünülmektedir (David, 2007, s.2). Örneğin Dünya Bankası hesaplamalarına göre, 2012 yılında mal dış ticaretinin GSYİH'ya oranı, ABD'de %30, Norveç'te %68, Fransa'da %57, İngiltere'de %66 iken, Çin'de %52, Afganistan'da %45, Azerbaycan'da %79 ve Türkiye'de %58'dir (<http://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.Z>, 2014). Elde edilen bu oranlar sonucunda, açıklık oranı yüksek olan ülkeler için daha çok liberal ticari politikalar uyguladığı ya da oranın düşük çıktığı ülkeler için ise dışa kapalı ticaret politikası uyguladıkları yönünde bir görüş bildirmek de hatalı sonuçlara neden olabilmektedir. Çünkü ülkelerin ticari dışa açıklığında, ticaret politikalarının yüksek oranda olan etkileme gücü yanında ülkenin coğrafi konumu, nüfusu, yapısal ve çevresel faktörler, küresel pazarlarda yaşanan ani değişimler gibi başka unsurlar da açıklık oranı üzerinde rol oynayabilmektedir.

Frankel ve Romer (1996), ticaret payları yönteminin eksikliklerini gidermek amacıyla ticaret yoğunluğu ile gelir ilişkisi temelli çalışmalarında, coğrafik özellik çizelgesi belirleyerek (ülkelerin büyüklükleri, ticari partnerlerin birbirlerine olan uzaklıkları, birbirlerine sınır komşusu olup olmadıkları ve tamamen kara ile çevrili olup olmadıkları gibi) coğrafik etkenlerin ticaretle olan bağlantısı üzerinde durmuşlardır. Örneğin, Yeni Zelanda diğer pek çok ülkeden coğrafik olarak uzakta bulunduğundan dolayı az ticaret yapmakta, buna karşın Belçika dünyanın en popüler çoğu ülkesiyle yakın komşu olması nedeniyle fazla ticaret yapmaktadır. (İhracat + ithalat) / GSYİH açıklık oranını, coğrafik faktörlerin bir fonksiyonu olarak ele almışlar ve ticari partnerlerin birbirlerine olan uzaklığının ticaret üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu yanında, denize kıyısı olmayan bir ülkenin de ticaretinin az olduğu gibi sonuçlara ulaşmışlardır. Coğrafi faktörlerden etkilenen ticari açıklık ile gelir ilişkisinde ise bulunan sonuç, ticaretin geliri arttırdığı yönündedir. Çalışmada, açıklığın coğrafi bileşenleri ve gelir arasındaki ilişkide, ithalat ve ihracat paylarındaki %1 artışın kişi başına düşen milli geliri %2 ya da daha fazla arttırdığı bulgusuna ulaşılmıştır (Frankel ve Romer, 1996).

Açıklığın bu ölçümünün sakıncalarını ortadan kaldırmaya çalışan yazarlardan Alcalá ve Ciccone (2004), reel bir açıklık ölçüsünü kullanmanın, nominal ticaret payı ölçülerini kullanmaktan teorik olarak daha uygun olduğunu iddia etmişler, ticaret ve verimlilik ilişkisini inceledikleri çalışmalarında, "gerçek açıklık" (real openness) dedikleri ölçütü kullanmışlardır. Yazarlar bunun nedenini şöyle açıklamaktadırlar: "Ticareti yapılmayan malların fiyatları sabitken, yüksek dereceli uzmanlaşma açıklığı arttırır, çünkü daha fazla uzmanlaşma daha fazla ithalat yapmayı gerektirmektedir. Fakat yüksek dereceli bir uzmanlaşma aynı zamanda ticareti yapılmayan malların fiyatlarını da arttırarak açıklığı azaltır. Dolayısıyla uzmanlaşma ve açıklık arasındaki ilişki monoton bir ilişki değildir. Monoton olmayan bu ilişki, daha yüksek orandaki açıklığın daha yüksek satın alma gücüne göre ortalama emek verimliliği ile ilişkilendirilmemesi anlamına gelmektedir" (Alcalá ve Ciccone, 2004). Bu monoton olmayan ilişkiden dolayı satın alma gücü paritesine göre belirlenen verimlilik artışları ile açıklık oranı elde edilmektedir.

Açıklığın bu şekilde ölçümünde satın alma gücü paritelerini kullanan bir başka çalışma ise Dollar ve Kraay (2003) tarafından yapılan çalışmadır. Kurumların ve ticaretin büyümeye

etkisini inceleyen bu çalışmada kişi başına düşen gelir satın alma gücü pariteleri baz alınarak oluşturulmuştur.

2. Düzeltilmiş Ticaret Akımları

Düzeltilmiş ticaret akımları, ticaret politikası ölçütlerini şekillendirmek için, gerçekleşen ticari akımların, tahmin edilen serbest ticaret akımlarından sapmalarını kullanır. Bu kategoride kullanılan modellerden biri Hecksher-Ohlin teoremi olarak adlandırılan faktör donatımı teorisine dayanmaktadır. Learner, 1982 yılının verileri ile 53 ülkedeki 183 farklı malın net ticari akışını tahmin etmek için bir faktör modeli kurarak, düzeltilmiş ticari yoğunluk oranını açıklık ölçütü olarak kullanmıştır. Learner'a göre, düzeltilmemiş ticari yoğunluk oranları sadece faktör yoğunluğu nedeni ile arzı yüksek olan ülkelerin en açık ülkeler olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Çünkü bu ülkeler, hiçbir engelin bulunmadığı durumda en yüksek ticaret seviyesine sahiptirler. Düzeltilmiş ticari yoğunluk oranı ise kaynak arzındaki farklılıklara izin vermektedir (Learner, 1987).

$$TYO^D = (\sum_j |N_{ij}| - \sum_j |N^*_{ij}|) / GSMH_i \quad (8)$$

TYO^D düzeltilmiş ticari yoğunluk oranıdır. N_{ij} i ülkesindeki j malının gerçekleşen ticari akımını, N^*_{ij} ise model tarafından tahmin edilen ticari akımı ifade etmektedir. N_{ij} ve N^*_{ij} arasındaki farkın $GSMH_i$ ' ya bölünmesinin nedeni ülke boyutunun etkilerini ortadan kaldırmaktır. Başka bir ifade ile modelde $GSMH$ ile ağırlıklandırma yapılmıştır.

Learner, faktör modeli ile tahmin ettiği ticari akımlar ile gerçekleşen ticari akımlar arasındaki farklılığın $GSMH_i$ ya oranını düzeltilmiş ticari yoğunluk oranı olarak ifade etmekte ve bu oranı açıklığın ölçütü olarak kullanmaktadır (Learner, 1987). Learner'a göre bu fark ticari engellerin seviyesinin bir göstergesidir ve bu fark ne kadar büyükse ülke o kadar açıktır.

Bu kategoride kullanılan diğer model, gravite modelidir. Newton fiziğinde kullanılan gravite modeli çeşitli uygulamalarda yaygın olarak kullanılmıştır. Uluslararası ticaret ve entegrasyon modeli yaygın olarak kabul görür ve kapsamlı bir şekilde kullanılır. Bu modeller teorik temellerinden ve ampirik verilere olan uyumlarından dolayı yaygındır.

Faktör modeli ile gravite modeli arasındaki farklardan biri, faktör modeli ticaret akımlarına odaklanırken, gravite modelinin ikili ticaret akımlarına odaklanmasıdır. Gravite modellerinin kullanımı, serbest ticaret bölgesi üyesi olmak gibi politika değişikliklerinin etkilerini daha kesin olarak yansıttığı için, avantajlıdır. İkili akımların araştırılması ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerin tahminine de olanak sağlar.

Uluslararası ticarete ait gravite modelinin temelinde, iki ülke arasındaki ticaret akımlarının büyüklüğe (milli gelir ile ölçülür) göre pozitif, iki ülke arasındaki uzaklığa (nakliye maliyeti ile ölçülür) göre de negatif ilişkili olduğu varsayılır.

3. Tarifeler

Ticareti kısıtlayan en etkili ve en sık başvurulan araç olarak tarifeler, kısıtlamaların doğrudan göstergeleri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle de ticari açıklığı ölçmede kullanılan araçlardan biridir. Ancak verilere ulaşmanın zor olması yöntemin sıklıkla kullanılmasını engellemektedir. Tarifelerle ilgili olarak kullanılan bazı ölçüm çeşitleri arasında basit ortalama tarife oranları, ağırlıklandırılmış ortalama tarife oranları, tarife gelirlerinin toplam ticarete oranı, tarife gelirlerinin toplam ithalata oranı, tarife gelirlerinin GSYİH'ya oranı, efektif koruma oranları, tarifelere konu olan ticaret miktarının toplam ticarete oranı vb. gösterilebilir.

Bu ölçüler, ticaret politikasının doğrudan göstergeleri olmakla birlikte ticaret politikasının zayıf göstergeleridir. İlk olarak, tarifeler üretici ve tüketicileri farklı olarak etkiler. İkinci olarak, ithalat esneklikleri üründen ürüne ve ülkeden ülkeye değişebilir. Aynı gümrük tarifesi, hem aynı ülkedeki farklı ürünler için hem de farklı ülkelerdeki aynı ürünler için farklı

etkilere sahip olabilir. Üçüncü olarak, tüm ürün kategorilerinde veri toplamak genellikle mümkün olmamaktadır. Veri elde edildiğinde, uygun ağırlıklandırma yöntemi sorunuyla karşılaşmaktadır. Son olarak, gelişmekte olan ülkeler ithalatı farklı engellerle de kısıtlamaktadır (David, 2007, s.19).

Edwards'ın, açıklık, verimlilik ve büyüme ilişkisini ele aldığı ve dokuz farklı açıklık ölçütü kullandığı çalışmasında, ölçütlerden ikisi (imalat sanayi ortalama ithalat tarife oranları ve uluslararası ticaret üzerindeki tarife gelirlerinin toplam ticarete oranı) tarife temellidir (Baldwin, 2003). Dollar ve Kraay (2004), ülkelerin ağırlıklandırılmış tarife oranlarını 1985-1995 dönemi için beşer yıllık olarak incelemiş ve tarifelerin düşme eğiliminde olduğunu gözlemlemişlerdir (Dollar ve Kraay, 2004). Ancak aynı çalışmada bazı ülkeler için tarife oranlarının düşmesine rağmen, dış ticaret hacmi / GSYİH oranlarının azaldığı da dikkati çekmektedir.

4. Tarife Dışı Engeller

Tarife dışı engeller, ticareti yapılan mal ve hizmetlerin fiyatlarını ya da miktarlarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen tarife dışı korumacılık politikalarıdır. Tarifelerin, azalarak da olsa, yoğun kullanımı ve dünya ticaretini büyük oranda kısıtlamasının yanında, bazı ülkeler tarafından kullanılan tarife dışı engeller, dünya ticaretini çok daha kısıtlayıcı hale getirebilmektedir. Tarife dışı engellere örnek olarak; ithalat kotaları, gönüllü ihracat kısıtlamaları, sübvansiyon uygulamaları, görünmez engeller vb. gösterilebilir.

Deardorff ve Stern (1997), tarife dışı engellere yaklaşımdaki temel zorluğun ne olmadıkları ile tanımlanmış olmaları olarak belirtmişlerdir (Deardorff ve Stern, 1997). Tarife dışı engellerin, özellikle resmi olmayanların, tanımlanması ve ölçülmesi zordur. Tarife dışı engellerin ticari açıklığın ölçüm aracı olarak kullanılmaları doğru bir yöntem olarak kabul edilmemektedir. Bunun nedenleri olarak; resmi ve şeffaf engeller olmamaları, her bir çeşidin birbirinden çok farklı etkiler yaratabilmesi, verilerin yeterli düzeyde bulunmaması sayılabilir (Dollar ve Kraay, 2004). Bu nedenlerden dolayı, bu ölçütler çoğunlukla çalışmaların dışında tutulmuştur. Tarife dışı engeller ticari yoğunluğun ve açıklığın ölçümünde kullanılmasından ziyade, ticari kısıtlamaların varlığını ortaya koymak açısından daha anlamlıdır. Tarife dışı engellere konu olan ticaretin miktarı net bir şekilde ortaya konabilirse, farklı ticari açıklık ölçütlerine ek olarak, tarife dışı engellere konu olan ticaretin toplam dış ticarete oranı ölçüt olarak kullanılabilir.

5. Nitel Ölçütler

Nitel ölçütler, sayısal olarak ifade edilemeyen ve modellerde kukla değişken olarak kullanılabilen ölçütlerdir. Örneğin; Sachs-Warner'ın endeks kriterleri içerisinde yer alan "sosyalist bir ekonomik sistemin bulunması ve ihracatta kamu tekelinin varlığı" (Sachs ve Warner, 1985) nitel ölçütlere örnektir. Dollar ve Kraay ise "Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliği" (Dollar ve Kraay, 2001) gölge değişken olarak çalışmalarında kullanmışlardır.

6. Bileşik Endeksler

Bileşik endeksler, ticari engellerin, ülkenin yapısal özelliklerinin ve kurumsal düzenlemelerinin değerlendirilmelerine dayalı ölçümler içermektedir. DB endeksi ve Sachs-Warner endeksi bu ölçüm yönteminin örnekleridir.

Dünya Bankası'nın 1987 Dünya Kalkınma Raporu'nda, içe ya da dışa yönelim durumlarına göre başka bir ifade ile ticaret politikalarına göre, ülkeler dört sınıfa ayrılmıştır. Bu sınıflandırma şu dört nitel ve nicel kriterlere göre gerçekleştirilmiştir: Etkin koruma oranı - Doğrudan kontrollerin kullanımı - İhracat teşviklerinin kullanımı - Döviz kurunun aşırı değerlenme derecesi. 1963-1973 ve 1973-1985 dönemleri için 41 ülke ele alınmış ve bu ülkeler, tamamen dışa dönük ekonomiler, kısmen dışa dönük ekonomiler, kısmen içe dönük

ekonomiler ve tamamen içe dönük ekonomiler olarak sınıflandırılmışlardır. Tamamen dışa dönük ekonomiler, ticari ve döviz kontrolleri ya hiç olmayan ya da çok az seviyede olan; kısmen dışa dönük ekonomiler, engellerin ılımlı şekilde olduğu ülkeler; kısmen içe dönük ekonomiler, ticari kontrollerin yaygın olduğu ve yerli üretimin öncelikli olduğu ülkeler; tamamen içe dönük ekonomiler ise, yerel pazarlar için etkin korumanın yüksek olduğu ve döviz kurunun aşırı değerli olduğu ülkelerdir (http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2013/02/26/000425962_20130226164932/Rendered/PDF/105960REPLACEMENT0WDR01987.pdf, 1987).

Dünya Bankası bu sınıflandırmayı yaparken ülke nüfusunu da dikkate almaktadır (Neuhaus, 2005). Dünya Bankası'nın bu çalışmanın sonucunda vardığı yargı ise; dışa dönük ekonomilerin ekonomik performansının içe dönük ekonomilerinkinden çok daha yüksek olduğudur. Greenaway ve Nam'ın (1988) çalışmaları bu sonucu desteklemektedir. Bu çalışmaya göre ülkelerin ekonomik performansı, tamamen içe dönük durumdan, tamamen dışa dönük duruma geçince, artmaktadır (Greenaway ve Nam, 1988). Alam'ın (1991) yapmış olduğu çalışmaya göre de Dünya Bankası'nın dışa açıklık ölçüsü ile kişi başına reel gayri safi yurtiçi hasıla arasında pozitif bir ilişki vardır (Alam, 1991). Ancak Dünya Bankası'nın bu endeksine yönelik eleştiriler de mevcuttur. Farklı ülkelerde farklı politikaların etkilerinin yorumlanması nedeniyle veri elde etmek ve ülkelerarası karşılaştırılabilirlik güçtür.

Sachs ve Warner (1985) ise ülkeleri yukarıda verilen beş kritere göre açık ya da kapalı olarak sınıflandırmış ve 1970-1989 dönemi için 79 ülke ile yapılan analizde, gelişmekte olan açık ekonomilerin yılda %4,49, gelişmekte olan kapalı ekonomilerin %0,69, gelişmiş açık ekonomilerin %2,29, gelişmiş kapalı ekonomilerin ise %0,74 oranında büyüdüğü sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmadan çıkan diğer bir sonuç ise açık ekonomilerin kapalı ekonomilere göre %2,4 oranında daha hızlı büyüdüğü ortaya konulmuştur (Sachs ve Warner, 1985).

Berg ve Krueger (2003), Sachs-Warner'ın, ticaret politikası kısıtlamalarının önemini ölçmeye yönelik başarılı çabalarına rağmen, ticaret rejimlerinin kısıtlama dereceleri arasında ayırım yapamadıkları görüşündedirler. Sachs-Warner'ın testlerinden ancak geçen (zor geçen) bir ülke tam anlamıyla açık olmaktan uzak olabilir. Berg ve Krueger, Sachs-Warner endeksine karaborsa priminin, ticaret politikalarından ziyade, diğer faktörleri ölçtüğü ve karaborsa priminin, kaos yaşayan makroekonomik politikaları ölçebilse de, Sachs-Warner'ın bu başarıyı makroekonomik istikrara değil, ticari açıklığın faydasına dayandırdığı yönünde eleştiri getirmişlerdir (Berg ve Krueger, 2003).

Brahmbhatt ve Dadush (1996), dört kritere göre bir entegrasyon hızı endeksi oluşturmuşlardır. Uluslararası ticaretin GSYİH'ya oranı, doğrudan yabancı yatırımların GSYİH'ya oranı, kredibilite oranı ve üretimin ihracat içerisindeki payı kriterlerini kullanarak, ihracata dayalı hızlı entegrasyon gerçekleştiren ülkelerin daha hızlı büyüdüğü sonucuna ulaşılmıştır (Brahmbhatt ve Dadush, 1996).

Milletlerarası Ticaret Odası (ICC) ülkelerin ticarete açıklığını ölçmek amacıyla dört kritere göre açık piyasa endeksi (Open Market Index: OMI) oluşturmuştur. Bu kriterler (<http://www.iccwbo.org/global-influence/g20/reports-and-products/open-markets-index/>, 2014)

1. Ticarete Açıklık: İhracat ve ithalat toplamının GSYİH'ya oranı, ithalatın nüfus büyüklüğüne oranı ve reel ithalat artışı

2. Ticaret Politikaları: Ortalama uygulanan tarife seviyesi, tarife parametrelerinin karmaşıklığı (Tarifelerin bağlayıcılık seviyesi, toplam tarifelerin içinde gümrüksüz tarifelerin payı, yüksek tarifelerin payı), tarife dışı engeller içinde anti dumping işlemlerinin sayısı, ithalat prosedürlerinin etkinliği)

3. Doğrudan Yabancı Yatırımlara Açıklık: GSYH'ya doğrudan yabancı sermaye girişleri, gayri safi sabit sermaye oluşumuna doğrudan yabancı sermaye girişleri, GSYH içinde doğrudan yabancı yatırım stoku, doğrudan yabancı yatırımlar hoş geldin endeksi (İşe başlamak için gerekli prosedürlerin sayısı, yasal izin için gerekli gün sayısı, yabancı şube kurma kolaylığı)

4. Ticaret İçin Altyapı: Lojistik performans endeksi, iletişim altyapısı

Bu endekse göre 75 ülke, en dışa açık (5-6 puan), ortalamanın üzerinde dışa açık (4-4,99 puan), ortalama dışa açık (3-3,99), ortalamanın altında dışa açık (2-2,99) ve çok zayıf dışa açık (1-1,99) olarak sınıflandırılmıştır.

Endeks oluşturarak açıklık ölçümü yapan çalışmaların sayısı oldukça fazladır ve çoğunlukla da tercih edilmektedir. Bunun nedeni açıklığı birçok faktörden etkilenen bir durum olduğunu kabul ederek ölçüm yapmanın, açıklığı tek bir ölçüt ile ifade etmekten daha iyi olmasıdır.

7.Fiyata Dayanan Ölçütler

Fiyata dayanan ölçütler, ticaret politikalarının yönünü, yurtiçi fiyatların uluslararası fiyatlarla karşılaştırılması ya da karaborsa döviz kuru primi nedeniyle oluşan fiyat çarpıklıkları ile belirlemeye çalışan yöntemdir. Fiyata dayanan ölçütlerin, yüksek fiyat seviyesindeki ülkelerin, bir süre sonra yüksek korumacı politikalar uygulayan ülkeler haline geldiğinin düşünüldüğü için tarife ve tarife-dışı engellerin etkilerini de barındırdıkları ve akımsal veri oldukları için yorumlanmalarının daha kolay olduğu düşünülmektedir (David, 2007).

Bu düşünceye sahip araştırmacılardan biri olarak Dollar, Summers ve Heston veri setindeki tüketici fiyat endekslerini kullanarak reel döviz kuru çarpıklık endeksi oluşturmuş ve türettiği endeks döviz kurunun varsayılmış serbest ticaret düzeyinden, uygulanan ticaret rejimi tarafından ne kadar saptırıldığını ölçmeyi amaçlamıştır. Dollar'ın kullandığı iki endeks, reel döviz kuru sapma endeksi ile reel döviz kurundaki değişkenlik endeksleridir. ABD'nin fiyatları referans fiyatlar olarak alınmış ve nispi fiyat düzeyi endeksi oluşturulmuştur.

SONUÇ

Ticari açıklığı ölçmeye yönelik tekniklerin bu derece çokluğu ve üzerinde görüş birliğine varılamamış olması, araştırmacıların bu teknikler içerisinde seçim yaparken dikkatli olmalarını gerektirmektedir. Learner'ın da ifade ettiği gibi; sorun belirli bir yöntemin açıklığı kusursuz şekilde ölçüp ölçemediği değil, hangi yöntemin en iyi ölçümü gerçekleştirebileceğidir (Learner, 1987). Çünkü hiçbir yöntem açıklığı kusursuz şekilde ölçemeyecektir.

KAYNAKÇA

- ALAM, M. S. (1991), "Trade Orientation and Macroeconomic Performance in LDCs: An Empirical Study", *Economic Development and Cultural Change*, 839-848
- ALCALA, F. ve CICCONE, A. (2004), "Trade and Productivity", *The Quarterly Journal of Economics*, 119(2), 613-646
- BALDWIN, R. E. (2003), *Openness and Growth: What's the Empirical Relationship?*, NBER Working Papers, No:9578, 498-525
- BERG, A. ve KRUEGER, A. (2003), "Trade, Growth and Poverty: A Selective Survey", IMF Working Paper, No: WP/03/30, 1-51
- BRAHMBHATT, M. ve DADUSH, U. (1996), "Disparities in Global Integration", *Finance and Development*, 33-3, 47-50
- ÇELEBİ, I. (1991), *Dışa Açık Büyüme ve Türkiye*, İstanbul: e Yayınları, 1.B.
- DAVID, H. L. (2007), "A Guide to Measures of Trade Openness and Policy", *Indiana University South Bend*.

- DEARDORFF ve STERN (1997), "Measurement of Non Tariff Barriers", Research Seminar In International Economics, 1-118
- DOLLAR, D. ve KRAAY, A. (2001), "Growth is Good for the Poor", The World Bank Policy Research Working Paper, No:2587, 195-255
- DOLLAR, D. ve KRAAY, A. (2003), "Institutions, Trade and Growth: Revisiting the Evidence", The World Bank Policy Research Working Paper, No: 3004, 70-73
- DOLLAR, D. ve KRAAY, A. (2004), "Trade, Growth and Poverty", The Economic Journal, 114, 22-49
- EDWARDS, S. (1998), "Openness, productivity, and growth: What do we really know?", Economic Journal, 108(447), 383-398.
- FRANKEL, J. A. ve ROMER, D. (1996), "Trade and Growth: An Empirical Investigation", NBER Working Papers, No:5476, 379-399
- GREENAWAY D., MORGAN, W., WRIGHT, P. (2002), "Trade liberalization and growth in developing countries", Journal of Development Economics, 229-244.
- GREENAWAY ve NAM (1988), "Industrialisation and Macroeconomic Performance in Developing Countries under Alternative Trade Strategies", Kyklos International Review for Social Science, 419-435
- HARRISON, A. (1995), "Openness and Growth: A Time Series, Cross Country Analysis for developing Countries", NBER Working Paper, No: 5221, 10-26.
- ICC (2014), "Open Market Index", <http://www.iccwbo.org/global-influence/g20/reports-and-products/open-markets-index/>, 21.12.2014
- KAZGAN, G. (1985), Ekonomide Dışa Açık Büyüme, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1.B.
- LEARNER, E. E. (1987), "Measures of Openness", UCLA Working Paper, No:447, 145-204
- NEUHAUS, M. (2005), "Opening Economies Succeed: More Trade Boosts Growth", Deutsche Bank Research, 1-24
- PRITCHETT, L. (1996), "Measuring outward orientation in developing countries: Can it be done?", Journal of Development Economics, 49(2), 307-335.
- RODRIGUEZ, F. ve RODRIK, D. (2001), "Trade Policy and Economic Growth: A Skeptic's Guide to the Cross-National Evidence", NBER Macroeconomics Annual 2000, 261-338
- ROSE, A. K. (2005), "Do WTO Members Have A More Liberal Trade Policy?", NBER Working Papers, No:9347, 209-235
- SACHS, J. D. ve WARNER, A. (1995), "Economic Reform and the Process Of Global Integration", Brookings Papers On Economic Activity, 1-118
- WACZIARG, R. (2001), "Measuring the Dinamic Gains from Trade", The World Bank Economic Review, 15(3), 393-429
- World Bank (1987), "World Development Report 1987", http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2013/02/26/000425962_20130226164932/Rendered/PDF/105960REPLACEMENT0WDR01987.pdf, 19.09.2014.
- YANIKKAYA, H. (2003), "Trade Openness and Economic Growth: A Cross-Country Empirical Investigation", Journal of Development Economics, 57-89.